

Tikumīga valdība

(fragments no „Mendzi” 3.nodaļas)

Valdnieks Sjuan no Cji [valsts]¹ jautāja: Vai var uzzināt par hercogu Huaņ no Cji [valsts] un Veņ no Džijņ [valsts] darbībām? Mendzi² atbildēja: Nebija neviena Džunni³ sekotāja, kas runātu par [hercogu] Huaņ un Veņ darbībām, tāpēc par to [stāstītais] nav nodots tālāk. Līdz šim es vēl nekad par tām neesmu dzirdējis. Ja tā nevar [pabeigt sarunu], tad [runāšu par tikumīgu] valdīšanu.

Valdnieks: Kādam tad ir jābūt tikumam⁴, lai varētu labi valdīt?

Mendzi: Ir jāsargā tauta un tad var labi [tikumīgi] valdīt, tad it nekas nevarēs stāties ceļā.

Valdnieks: Vai gan tāds kā es arī varētu pasargāt tautu?

Mendzi: Varētu.

Valdnieks: No kā [Jūs] zināt, ka es to varētu?

Mendzi: Es dzirdēju Hu He sacīto, ka valdnieks sēdējis augšā pilī [laikā, kad] pilij gājis garām kāds cilvēks, vilkdams [pavadā] govi. Valdnieks to redzot jautājis, kas ir [par lietu] ar [šo] govi? [Viņam] atbildēja: to grasās izmantot upurēšanai [lai iesvētītu zvanu ar asinīm]⁵. Valdnieks teicis: Atlaidiet viņu! Es nevaru izturēt, ka tā trīc no bailēm gluži kā nevainīgais, ko ved uz nāves vietu. [Viņam] atbildēja: Ja tā, vai tad atcelt [asins] upurēšanu? Valdnieks [atbildēja]: Kā gan to var atcelt, nomainiet to [govī] pret aitu. Nezinu, vai bija šāds gadījums?

Valdnieks: Tā bija.

Mendzi: [Ar] šādu apziņu ir pietiekami, lai [labi] valdītu. Vienkāršā tauta uzskata valdnieku par skopuli. [Toties] es droši zinu, ka valdnieks [to darīja aiz līdzjūtības jo] nevarēja izturēt.

Valdnieks: Tad patiešām ir šāda tauta? Kaut gan Cji valsts ir maza, kā es varēju „noskopot” [gribēt paturēt sev] vienu govi? [Es] tikai nevarēju izturēt tās drebēšanu bailēs, gluži kā kādam, ko ved uz nāves vietu, tāpēc nomainīju to ar aitu.

Mendzi: Valdniek, nebrīnāties [neuzskatiet to par dīvainu], ka vienkāršā tauta domā, Jūs darījāt to aiz skopuma. Ar mazu tiek nomainīts liels, kā gan viņi to var zināt [kāpēc tas tā ir]? Ja valdnieks izjuta žēlumu, kad to kā nevainīgo veda uz nāves vietu, tad kāda atšķirība ir starp govi un aitu?

Valdnieks smeļoties teica: Patiesi, kāš tā par iedomu? Nebija tā, ka es skopojos ar savu mantu un tāpēc nomainīju to pret aitu. [Bet] tiešām ir piemēroti, ka vienkāršā tauta nosauc mani par skopu.

Mendzi: Neuztraucieties, šī taču tieši ir [īstā] cilvēcības māksla.⁶ [Jūs] redzējāt govi, [bet] neredzējāt aitu. Cēlais vīrs⁷ attiecībā uz putniem un zvēriem, [viņš] redz dzīvi, bet nevar izturēt

¹ Valdnieks Sjuan no Cji valsts (apm. 350.g.-301.g.p.m.ē.)

² Mendzi (371.g.-289.g.p.m.ē.) - Karojošo Valstu perioda filozofs, otrs ievērojamākais konfuciānisma domātājs.

³ Konfūcijs

⁴ Kādām īpašībām jāpiemīt valdniekam, lai tas varētu labi un tikumīgi valdīt.

⁵ Sjiņ 鬯 – rituāla trauku iesvētīšana, aptriepjot tos ar upurētā dzīvnieka asinīm.

⁶ Māksla patiesi mīlēt un cienīt cilvēkus, labsirdīgi attiekties pret tiem, veltīt sevi citu labā.

⁷ Džjuņdzi 君子 – cilvēks ar cildenām morālām īpašībām, konfuciānisma ideāls.

skatīt to nāvi. Dzirdot to skaņas, nevar izturēt ēst to gaļu. Tāpēc viņi [cēlie vīri] uzturas tālu no virtuves.

Valdnieks iepriecināts teica: „Dziesmu kanonā”⁸ ir teikts, [kādas] citiem cilvēkiem ir domas, es varu uzzināt tās; tas ir tas, ko Jūs sakāt. Es vienkārši izdarīju to, [bet kad] atskatījos un meklēju iemeslu, nevarēju izprast savu prātu [aptvert savu prātu]. Tas, ko Jūs teicāt, aizkustina manu sirdi. Šāda apziņa ir pamats [labai] valdīšanai, kādā veidā?

Mendzi: [Ja] kāds vīrs paziņotu valdniekam: Mana spēka ir pietiekami, lai paceltu 100 dzjuņ⁹, bet nav pietiekami, lai paceltu vienu spalvu; mans acu skats ir pietiekami ass, lai saskatītu rudens spalvu galus¹⁰, bet nav pietiekami, lai ieraudzītu veselu vezumu malkas, vai valdnieks tam ticētu?¹¹

Valdnieks: Nē.

Mendzi: Tātad labsirdības ir pietiekami, lai [tā] sasniegtu putnus un zvērus, bet labie darbi nerasniedz tautu, kā gan tas var būt? Protams, spalvu nevar pacelt, jo tam neizmanto spēku; malkas vezumu nevar ieraudzīt, jo tam neizmanto aso redzi. Tauta nesaņem aizsardzību, jo tam netiek pielietota labsirdība. Tāpēc valdnieks [labi nevalda]¹²tāpēc, ka nedara, nevis tāpēc, ka nespēj.

Valdnieks: Nedarīšanas un nevarēšanas formas, ar ko tās atšķiras?

Mendzi: Nest padusē Taišaņ kalnu¹³, lai [ar to] šķērsotu Ziemeļu jūru¹⁴, [ja] teiks cilvēkiem „es nevaru”, tā būs patiesība, ka nevar. Priekš vecākiem [cilvēkiem] pārlaut zaru¹⁵, [ja] teiks cilvēkiem „es nevaru”, tas būs nedarīšana, nevis nevarēšana. Tāpēc, valdnieka nevaldīšana¹⁶, nepieder pie kategorijas „nest padusē Taišaņ kalnu, lai šķērsotu Ziemeļu jūru”. Valdnieka nevaldīšana pieder pie kategorijas „pārlaut zaru”. Cienot savus vecākus [šīs] rūpes sasniedz citu cilvēku vecos cilvēkus, rūpējoties par saviem bērniem [šīs] rūpes sasniedz citu cilvēku bērnus, tad var pārvaldīt valsti, grozot [to kā] uz plaukstu.¹⁷ „Dziesmu kanonā” ir teikts: [Valdnieks] ir paraugs savai sievai, [tad viņa paraugs] sasniedz [viņa] brāļus, līdz kamēr pārņem [visu] ģimeni un valsti. Šis [dzejolis] saka, ka šī [labestīgā] sirds jāizplata visiem citiem¹⁸, tas arī viss. Tāpēc, [ja] izplatīt labestību ir pietiekami, lai pasargātu zemi starp četrām jūrām¹⁹, [bet ja] neizplata labvēlību, [tad] nav [pat] ar ko nosargāt sievu un bērnus. Iemesls, kāpēc senatnes cilvēki varenībā pārspēja citus, nav neviens cits kā tikai šis. Viņi prasmīgi izplatīja savas [labestīgās] darbības un tas arī viss. Šobrīd [valdniekam] labsirdības ir pietiekami, lai sasniegtu putnus un zvērus, bet labie darbi nerasniedz tautu, kā gan tas var būt? Nosverot [var] uzzināt, cik viegls vai smags; izmērot [var] uzzināt, cik garš vai īss. Visas lietas ir tādas un sirds vēl jo vairāk. Valdniek, lūdzu apsveriet to. Vai varbūt valdnieks vēlas doties karā, apdraudot kareivjus, ierēdņus [un tautu], radot strīdus starp vietvalžiem, lai pēc tam rastu sirdī prieku.

⁸ Domāts „Ši dzjin” 詩經 – „Dzejas (arī dziesmu) kanons”, viens no pieciem kanoniem, tapis laikā no 10.gs.-7.gs.p.m.ē. Sastāv no tautas dziesmām un galma dziesmām un dzejām. .

⁹ Dzjuņ 鈞 – svara mērvienība, aptuveni 18 kg.

¹⁰ Rudenī dzīvniekiem mainās spalva, tāpēc šeit tas norāda uz kaut ko ārkārtīgi smalku un grūti saredzamu.

¹¹ *Burtiski*: To pieļautu?

¹² Nevalda tikumīgi, nerūpējas par tautu.

¹³ Taišaņ kalns 泰山 – viens no senās Ķīnas pieciem svētajiem kalniem, simbolizē stabilitāti, nesatricināmību.

¹⁴ Tāda nepastāv. Šeit norāda uz darbības neiespējamību.

¹⁵ Norāda uz rūpēm par vecākajiem cilvēkiem, palīdzot tiem un gādājot par tiem.

¹⁶ Norāda uz neprasmīgu, netikumīgu valdību.

¹⁷ Nozīmē, ka valsti var labi kontrolēt un pārzināt visas valstī notiekošās lietas.

¹⁸ Jādod labums visiem apkārtējiem.

¹⁹ Ķīna, valsts, pasaule.

Valdnieks: Nē, kā es varu priecāties par to? Es [tikai] tiecos piepildīt savu vislielāko vēlmi.

Mendzi: Vai varu uzzināt, kāda ir valdnieka vislielākā vēlme?

Valdnieks iesmējās un nerunāja.

Mendzi: Vai tādēļ, ka mutei nepietiek treknums un saldums vai tādēļ, ka ķermenim nepietiek vieglas un siltas drēbes vai tādēļ, ka acīm nepietiek spilgtas krāsas, ko skatīt, vai tādēļ, ka ausīm nepietiek tīkamas skaņas, ko klausīties, vai tādēļ, ka nepietiek galminieku, kuri [valdnieka] priekšā izpildītu pavēles? Visi valdnieka padotie ir pietiekami daudz, lai nodrošinātu [Jūs], vai gan tiešām valdnieks to dara dēļ tā²⁰?

Valdnieks: Nē, ne dēļ tā.

Mendzi: Tādā gadījumā valdnieka lielāko vēlmi es jau zinu. [Jūs] vēlaties paplašināt [valsts] teritoriju, [vēlaties pieaicināt] Cjiņ un Ču [valstis] savā priekšā kā padotos, [vēlaties] nostiprināties Vidusvalstī [kā vienīgais valdnieks] un pakļaut [visu] četrus pušu barbaru tautas. Ar šādu rīcību censties piepildīt šādas vēlmes, ir kā meklēt zivis rāpjoties kokā.

Valdnieks: Vai tas patiešām ir tik slikti?

Mendzi: Tas ir pat vēl ļaunāk. Kāpjot kokā meklēt zivis, kaut gan neiegūsi zivis, arī pēc tam nebūs [nekādas] nelaimes. [Bet] ar [Jūsu] šādu rīcību cenšoties piepildīt šādas vēlmes, ja darīsiet to ar visu sirds spēku, [tad] pēc tam noteikti būs nelaime.

Valdnieks: Vai varu uzzināt [vairāk] par to?

Mendzi: Ja Dzou un Ču cilvēki [armijas] cīnītos viens ar otru, tad kā valdniekam liekas, kurš uzvarētu? Valdnieks teica: Ču cilvēki (armija) uzvarētu. Mendzi teica: Ja tā tas ir, tad mazs [jau] no sākta gala nevar pretoties lielam, neliels skaits no sākta gala nevar pretoties vairākumam, vājais no sākta gala nevar pretoties stiprajam. Jūras ieskautajās zemēs²¹ katra no 9 daļām pēc platības ir 1000 kvadrāti li²². Ja [Jūsu] Cji [valsts zemes] apkopo, tās sastāda vienu daļu no tām [1/9]. Ar vienu daļu pretoties astoņām, ar ko gan atšķiras no Dzou [valsts] pretošanās Ču [valstij]? Tāpēc atgriezīsimies pie pašiem pamatiem [pamatvērtībām]. Ja tagad valdnieks izplatīs tikumīgu politiku²³, liekot visiem pasaules ierēdņiem vēlēties stāvēt savā priekšā, liekot visiem arājiem vēlēties apart savas zemes, visiem tirgotājiem vēlēties ieguldīt līdzekļus savas valsts tirgū, visiem ceļotājiem vēlēties doties pa valdnieka ceļiem, liekot visiem, kuri grib kritizēt savus valdniekus, vēlēties doties pie [Jums] iesniegt sūdzības²⁴, tādā gadījumā, kurš gan būs spējīgs pretoties tam?²⁵

Valdnieks: Esmu [bijis] muļķis, nevaru turpināt tā rīkoties. Vēlos, lai jūs, skolotāj, palīdzētu sasniegt [manus] mērķus un skaidri apmācītu mani. Lai gan neesmu apķērīgs, lūdzu, mēģiniet to [izdarīt].

Mendzi: Cilvēki bez pastāvīgas iztikas [nodarbošanās], bet ar pastāvīgu [taisnu] prātu, tikai inteligēntie spēj tādi būt. Ja tā ir parastā tauta, kurai nav pastāvīgas iztikas, tad šī iemesla dēļ tai nebūs arī pastāvīga prāta. Ja nav pastāvīga prāta, [tad valda] patvaļa, izvirtība, ļaunums un izšķērdība un nebūs nekas, ko [cilvēki] nedarīs²⁶. Kad [cilvēki jau] iekrituši noziegumu slazdos, pēc

²⁰ Valdniekam jau viss ir- gan pārticība, gan pietiekami daudz padoto, kuri pakļaujas viņa pavēlēm un nodrošina viņa vajadzības, tāpēc Mendzi jautā vai tad tiešām viņam ar to nepietiek.

²¹ Domāta Ķīnas teritorija, ko no A un D ieskauj jūra.

²² Garuma mērvienība Ķīnā.

²³ Izplatīs žēn 仁, t.i. rīkosies saskaņā ar taisnīguma principiem.

²⁴ Ietu žēloties pie valdnieka.

²⁵ Ja valdnieks piekops šo tikumīgo politiku, tad viss pats no sevis notiks pēc viņa vēlmēm: cilvēki dosies pie valdnieka, tirgosies viņa zemē, nāks pie viņa kalpot utt. Šis process būs dabisks un nebūs nekādu šķēršļu, lai tā nenotiktu.

²⁶ Tie būs gatavi uz jebkādam ļaunām rīcībām, lai gūtu peļņu un labumu.

tam tos izsekot un sodīt, tas ir [kā] zvejot tautu tīklā. Tur, kur ir tikumīgs cilvēks pie valdīšanas, ķert tautu tīklā, vai var tā rīkoties? Šī iemesla pēc apskaidrots valdnieks kontrolēs tautas nodarbošanos [un iztiku] tā, lai cilvēkiem būtu pietiekami, ar ko augšpusē²⁷ pakalpot vecākiem, un lai būtu pietiekami, ar ko apakšpusē uzturētu sievu un bērņus. Labas ražas gados [tauta] dzīvos ar pilnu vēderu, bada gados izvairīsies no nāves, pēc tam [tautu var] pamudināt [arī] uz labestību²⁸, tāpēc tautas sekošana [valdniekam] būs viegla.²⁹ Bet tagad [Jūs] kontrolējat tautas nodarbošanos [un iztiku] un [cilvēkiem] nepietiek ar ko augšpusē pakalpot vecākiem, un nepietiek, ar ko apakšpusē uzturēt sievu un bērņus. Labas ražas gados [tie] dzīvo grūtībās, bada gados nespēj izvairīties no nāves. Šajā gadījumā pat izglābties no nāves, baidos, ka arī nesanāks. Kā lai brīvajos brīžos [vēl] piekopj rituālus un taisnīgumu? Ja valdnieks vēlas to īstenot³⁰, tad kāpēc gan neatgriezties pie pašiem pamatiem [pamatprincipiem]? [Ja] 5 mu³¹ lauku apstāda ar zīdkokiem, [tad] cilvēki, kuriem 50 [gadi], varēs nēsāt zīda drēbes. [Ja] audzējot vistas, cūkas, suņus un kuiļus nezaudē laiku³², [tad] tie, kuriem 70, varēs ēst gaļu. Neatņemiet 100 mu laukā [cilvēkiem darba] laiku³³, un 8 cilvēku ģimene varēs [dzīvot] bez izsalkuma. Ja rūpīgi organizē vietējo skolu mācības un sniedzot [tautai] tādus tikumus kā cieņu pret vecākiem un vecākajiem brāļiem, [tad] sirmgalvjiem nebūs jānes nastas ne uz galvas, ne muguras. Vecie cilvēki tērpsies zīdā un ēdīs gaļu³⁴, tumšmatainā tauta³⁵ nebadosies un nesals. Šādā veidā [rīkojoties] nerasniegt sekmīgu valdību, tas līdz šim tas vēl nav pieredzēts.³⁶

²⁷ Pārnestā nozīmē, ar augšpusi domājot vecākos cienījamus radniekus, bet ar apakšpusi – par sevi zemākos.

²⁸ Pretstats jaunumam, mudināt pievērsties labajam, taisnīgumam un tikumībai.

²⁹ Viegli izdarāma.

³⁰ Īstenot tikumīgu politiku, lai tauta sekotu un pakļautos valdniekam.

³¹ Laukuma mērvienība senajā Ķīnā.

³² Cilvēkiem ir iespēja ievērot privāto saimniecību lopkopības laikus, ko tikumīgs valdnieks neaizņem ar citiem uzdevumiem.

³³ Liekot tiem strādāt pārāk daudz klaušu darbus valsts labā.

³⁴ Tā kā vecie cilvēki ir viscienījamākā paaudze, tad viņiem pienākas vislabākā dzīve, apģērbs un visizmeklētākie ēdieni.

³⁵ Jaunākā paaudze, kuriem vēl nav sirmi mati.

³⁶ Tādos laikos, kad tauta nebadojas, nesalst, dzīvo pārticībā un veci cilvēki var ēst gaļu, un tērpties zīdā, nav pieredzēts tas, ka valdnieks netiek uzskatīts par izcilu.